

Put ka pravdi

SARADNJA SA MEĐUNARODNIM KRIVIČNIM SUDOVIMA

NOVA, HUMANIJA ETAPA

Dr Sreto Nogo *savetnik u Vladi Republike Srbije*

Osnivanjem Stalnog međunarodnog krivičnog suda ostvarena je ideja o neophodnosti kodifikacije međunarodnog krivičnog prava, što ukazuje i na spremnost međunarodne zajednice da izgrađuje nadnacionalni nezavisni međunarodni kazneni sistem koji će sadržati opšta pravila krivične odgovornosti i instrumente za njihovu primenu

Saradnja sa međunarodnim krivičnim sudovima je bitna i aktuelna tema ovde i sada kako sa aspekta nauke tako i zbog konkretno-istorijske prakse. O tome rečito govore procesi koji obeležavaju početak 21. veka. To su snažni ekonomski, kulturni, politički, socijalni, pravni i drugi procesi razvoja međunarodne zajednice i radikalne transformacije nacionalnih država. U savremenoj međunarodnoj zajednici razvija se novi svetski duh, u kome procesi saradnje među državama dobijaju sve veći značaj. Oni doprinose promenama i razvoju svesti da svetska zajednica nije prost konglomerat nezavisnih država već zajednica koju spajaju zajednički interesi i potrebe i identični ili slični pogledi na mnoge aspekte društvenog života.

Savremeni procesi ruše okoštale mitove državnih granica koje - pred naletom univerzalnog poimanja jednakosti među ljudima, koji se "rađaju slobodni i jednaki u dostojanstvu i pravima" i svesti o neophodnosti da univerzalna prava i slobode čoveka moraju biti zaštićeni pravnim sistemom - ustupaju mesto globalnom svetu bez granica. Takav svet nije utopija niti iluzija. Njegova izgradnja je započela opštim prihvatanjem različitih međunarodnih institucionalnih oblika sadržanih u multilateralnim i bilateralnim konvencijama. Tim procesima značajan doprinos daju univerzalne, međunarodne i regionalne organizacije (Ujedinjene nacije, međunarodne organizacije, Evropska zajednica, Savet Evrope i dr.), koje zalaganjem za širenje ideje o ljudskim slobodama i pravima umnogome doprinose da najveći broj nacionalnih država prihvata obavezu da štiti i poštuje ta prava, doprinoseći da se svaki pojedinac oseća pripadnikom međunarodne zajednice.

Valja podsetiti da je gotovo polovina prošlog veka bila obeležena praksom u kojoj je pojedinac svoja zagarantovana međunarodna prava štiti pred nacionalnim sudovima po postupku koji je odredilo nacionalno pravo. Postojanje razlika u razvijenosti pravnih sistema pojedinih država objektivno je rađalo mogućnost da se ista prava na različit način i sa različitim uspehom štite od države do države. To je stvaralo i mogućnost da pojedinac dođe u neravnopravan položaj, čime bi se narušio čitav međunarodni pravni poredak. Samim tim ne bi bio obezbeđen ni jednak tretman državljana svih država članica međunarodne zajednice. Otuda zahtev za neposrednu primenu normi međunarodnog prava predstavlja neophodnost savremenog razvoja. Međutim, usled nepostojanja kodifikovanog međunarodnog prava, pa samim tim i međunarodnog krivičnog prava, svaki pojedinac je istovremeno subjekt i nacionalnog i međunarodnog prava, koji paralelno funkcionišu u gotovo svim državama sveta.

Iako propisi međunarodnog prava, pa analogno tome i međunarodnog krivičnog prava, vode poreklo iz međunarodnih ugovora, oni ne obavezuju samo države potpisnice već i pojedinca. Odnosno, svaki pojedinac ima u međunarodnom krivičnom pravu određenu zaštitu, ali mu se ovim pravom mogu nametnuti i određene obaveze. Iz takvog odnosa javlja se i neophodnost primene i razvoja međunarodnog krivičnog prava kao nadnacionalnog prava, koje ne stvara nacionalna država po uobičajenom legislativnom putu, već nadnacionalni organi međunarodne zajednice. Otuda saradnja među državama dobija sve više na značaju, koji se manifestuje u iznalaženju novih formi i oblika neposredne primene normi međunarodnog krivičnog prava, kao supranacionalnih normi. Saradnja među državama i unutar međunarodne zajednice izražava metode i razne oblike međusobnih odnosa i način ostvarivanja određenih zajedničkih i jedinstvenih ciljeva.

Svet bez granica

Izgradnja sveta bez granica sve više dobija obeležje globalnog sistema, koji objedinjuje sve države u jedinstven ekonomski, informativni, tehnološki, odbrambeni, kulturni, pravni, i dr. sistem. To je uslovalo da gotovo nijedna zemlja na svetu danas ne može da gradi svoj autonomni pravni, ekonomski, tehnološki ili odbrambeni sistem. Posebno veliku integrativnu ulogu država u međunarodnoj zajednici odigrala je informatička ekspanzija, koja je prodrila i na najudaljenije tačke zemljine kugle. Takvi društveni tokovi istovremeno su usloveli pojavu novih oblika kriminalnog delovanja, koji otvorenost

država i globalizaciju, koju prati najsavremenija tehnologija, vešto koriste za ostvarivanje svojih ciljeva.

Na početku 21. veka sve zemlje sveta, manje-više, suočavaju se sa pojavom organizovanog kriminala, korupcijom, terorizmom, trgovinom ljudima, pranjem novca, kompjuterskim kriminalom i sl. Ovi oblici kriminalnog delovanja predstavljaju najozbiljniju pretnju započetim reformama i ostvarivanju univerzalnih ljudskih sloboda i prava. Suočena sa takvim izazovom, međunarodna zajednica je odgovorila donošenjem odgovarajućih konvencija čiji je osnovni cilj da se unapredi saradnja između država u pogledu sprečavanja i borbe protiv ovih pojava. Ta borba činiće ugaoni kamen u nastojanju da se uspostavi pravna država kao garant ostvarivanja temeljnih čovekovih sloboda i prava, u čemu nezamenljivo mesto pripada neposrednoj primeni međunarodnih supranacionalnih normi u nacionalnim sudovima.

Međunarodna zajednica je dugo nastojala da stvori nezavisan međunarodni krivični sud koji bi bio nadležan da utvrđuje postojanje krivičnih dela, krivičnu odgovornost i da izriče krivične sankcije izvršiocima krivičnih dela koja je kao takva utvrdila međunarodna zajednica kao celine i čije bi odluke obavezno sprovodile i primenjivale sve države. Ona je nastojala da razvije takav međunarodni krivični sud koji će biti sudski organ koji ima nadležnost da utvrđuje postojanje krivičnog dela, krivične odgovornosti i da izriče krivične sankcije izvršiocima krivičnih dela. On je nadnacionalni sudski organ čije su odluke obavezujuće za sve države.

Međunarodna zajednica je u tome uspela tek osnivajući Stalni međunarodni krivični sud, koji nije proizvod sile niti je bilo kome nametnut već su se prilikom donošenja njegovog Statuta poštovala sve faze koje su neophodne prilikom donošenja i usvajanja jedne multilateralne međunarodne konvencije zakonskog karaktera.

Osnivanjem ovoga Suda ostvarena je ideja o neophodnosti kodifikacije međunarodnog krivičnog prava što ukazuje i na spremnost međunarodne zajednice da izgrađuje nadnacionalni nezavisni međunarodni kazneni sistem koji će sadržati opšta pravila krivične odgovornosti i instrumente za njihovu primenu. Prema tome, početak 21. veka obeležen je Međunarodnim krivičnim sudom koji ima međunarodni pravni subjektivitet i nadležan je da sudi izvršiocima najtežih međunarodnih zločina na teritoriji svih država članica.

Ekspanzija kriminala u svetskim razmerama predstavlja najveću pretnju vladavini prava i ostvarivanju osnovnih ljudskih sloboda i prava. Sve države sveta suočavaju se sa ovom opasnošću. To je primoralo države da iznalaze nove oblike međunarodne saradnje s ciljem postizanja što boljih rezultata u borbi sa ovim društvenim zlom. U borbu protiv kriminala uključeni su svi segmenti državnog ustrojstva; razvija se multidisciplinarna međudržavna saradnja u koju su uključeni zakonodavni, izvršni, administrativni i drugi organi država između kojih se odvija saradnja.

Pružanje međunarodne krivičnopravne pomoći regulisano je zakonom, međunarodnim ugovorom, ili i jednim i drugim. Tu pomoć nacionalni sudovi mogu ukazivati i stranim sudovima pod pravno određenim i regulisanim uslovima, a radnje koje su predmet pružanja pravne pomoći inostranom sudu sprovode se po odredbama domaćeg zakonodavstva. Međutim, one se mogu izvršiti i na način koji zahteva inostrani sud, ako takav postupak nije protivan javnom poretku zemlje od koje se traži pravna pomoć. Nacionalni sudovi međunarodnu pravnu pomoć ne vrše po službenoj dužnosti već samo na osnovu zamolnice inostranog državnog organa. Prema tome, pružanje međunarodne krivičnopravne pomoći nije međunarodna obaveza države već stvar njenog nahođenja. Za pružanje ovog vida međunarodne saradnje nije neophodno postojanje domaćih pravnih propisa ili međunarodnih ugovora.

Međunarodno krivično pravo danas se sve više poima kao integrativno pravo u kome su sadržane dve komponente: nacionalno i međunarodno. Ono se definiše kao ukupnost kaznenopravnih normi, objedinjenih međunarodnim odnosima. Ono je posebna pravna disciplina, nastala u 19. veku, koja se danas određuje kao skup pravnih propisa, utvrđenih od međunarodne zajednice, ili nastalih neposrednim bilateralnim ili multilateralnim međunarodnim ugovorima, kojima se utvrđuju međunarodna krivična dela i propisuju krivične sankcije za njihove učinioce. Složenost i osnovanost međunarodnog krivičnog prava nalazi se u propisima kojima se utvrđuju pojedina krivična dela i sankcije za njihove učinioce, kao i u načinu rešavanja sukoba o prostornom važenju krivičnih zakona država.

Danas sve više preovlađuje mišljenje po kome je zadatak krivičnog prava, a samim tim i međunarodnog krivičnog prava, da obezbedi mir i minimum pravične podele dobara, da svakom pojedincu pruži mogućnost slobodnog izražavanja svoje ličnosti, što predstavlja esencijalnu sadržinu funkcije pravne države.

Zakonski okviri

Na međunarodno pravo u celini, a samim tim i međunarodno krivično pravo, na početku 21. veka bitno utiču procesi globalizacije koji se odvijaju u svetu. Gotovo da nema oblasti čovekovog stvaralaštva koja nije zahvaćena procesima globalizacije, pri čemu oni dobijaju sasvim nove dimenzije. Ovi procesi će u

velikoj meri doprineti primeni normi međunarodnog krivičnog prava kao nadnacionalnih, koje doprinose uspješnijoj borbi protiv organizovanog kriminala, korupcije i ugrožavanja osnovnih ljudskih sloboda i prava.

Procesi globalizacije neminovno smanjuju nadležnosti države, koja se potiskuje u drugi plan, a njeno mesto zauzimaju nedržavni akteri. Nacionalnim državama nameće se kao prioritetan zadatak razvoj i doprinos procesima globalizacije. Međutim, ostaje pitanje da li i koliko procesi globalizacije doprinose učvršćenju međunarodnog poretka, i da li i koliko ignorišu etničku i pravnu strukturu nacionalnih država.

Savremeni razvoj društvenih odnosa u međunarodnoj zajednici karakteriše život između očekivanog kraja nacionalnih država i obećanog stvaranja globalne države.

Kao faktor ograničenja nadležnosti država javlja se i međunarodna krivičnopravna pomoć, koja pretpostavlja preduzimanje određenih radnji u toku krivičnog postupka za račun druge države na osnovu zakona ili međunarodnog ugovora. Primena međunarodne krivičnopravne pomoći moguća je samo na osnovu unutrašnjeg zakonodavstva svake zemlje o krivičnom postupku ili na osnovu međunarodnog ugovora (dvostranog ili višestranog) o pravnoj pomoći u krivičnim stvarima.

Razvoj saradnje sa međunarodnim krivičnim sudovima nedvosmisleno ukazuje da je neophodno stalno iznalaziti nove oblike međunarodne krivičnopravne saradnje. Kriminalitet prevazilazi državne granice i manifestuje se kao pojava koja poprima univerzalan karakter, koja se ispoljava i u međunarodnim odnosima. To ni u kom slučaju ne znači da je politika u oblasti borbe protiv kriminaliteta izgubila nacionalna obeležja koja su proizvod ekonomskih, društvenih, civilizacijskih i drugih okolnosti. Upravo iz tih razloga, u širim međunarodnim razmerama susrećemo se sa problemom nemogućnosti unifikacije kriminalne politike. Iako su sve prisutnije tendencije unificiranja međunarodnog prava i kriminalne politike, oni su još uvek pod velikim uticajem nacionalnog zakonodavstva, ali svakodnevni život sve više u prvi plan izbacuje neophodnost međusobne saradnje i u ovoj oblasti.

Nezaobilazan je značaj međunarodne krivičnopravne pomoći u stvaranju uslova za uspešnu borbu protiv izvršilaca krivičnih dela u međunarodnim razmerama. Putem bilateralnih i multilateralnih međunarodnih ugovora stvaraju se zakonski okviri za borbu protiv počinitelja krivičnih dela i izvan nacionalnih granica. Ovim ugovorima stvaraju se uslovi za zajedničko delovanje protiv izvršilaca krivičnih radnji, dok se nacionalna krivična zakonodavstva sve više potvrđuju kao univerzalna za sve civilizovane narode.

Otuda se može izvesti zaključak da međunarodnu krivičnopravnu pomoć čini skup pravila koja nacionalno krivično pravosuđe preduzima u cilju uspešnog funkcionisanja međunarodnog krivičnog prava, dok međunarodna krivičnopravna pomoć predstavlja značajan faktor u prevazilaženju ograničenja nacionalnog suvereniteta. Ona istovremeno predstavlja kohezioni činilac međunarodne zajednice u borbi protiv izvršilaca pojedinih krivičnih dela koji su u prošlosti bili nedostupni nacionalnim zakonodavstvima.

Poseban značaj međunarodna krivičnopravna pomoć ima u prevenciji, gonjenju, suđenju i izvršenju presuda počiniocima krivičnih dela. Otuda je njena uloga u borbi protiv kriminaliteta u svetskim razmerama od velikog značaja.

Za uspešno ostvarivanje međunarodne krivičnopravne pomoći bitno je da države imaju izgrađene pravne sisteme koji su međusobno harmonizovani na osnovu međunarodnih standarda, u kojima značajno mesto pripada zaštiti i ostvarivanju ljudskih sloboda i prava. Ove opšteprihvaćene međunarodne vrednosti ne mogu se štititi samo međunarodnim mehanizmima već te zaštitne mere međunarodnog krivičnog prava moraju sadržati i nacionalna zakonodavstva koja propisuju konkretne oblike krivičnopravne zaštite u ovoj oblasti. U takvim uslovima međunarodni zaštitni mehanizmi služe samo kao korektivni faktor zaštite ostvarivanja ljudskih prava i sloboda u nacionalnim zakonodavstvima.

Danas su ljudske slobode i prava opšteprihvaćene norme međunarodnog krivičnog prava. Međutim, i pored toga, u svakodnevnom životu ljudi se još uvek za zaštitu svojih sloboda i prava obraćaju nacionalnim sudovima, koji se najčešće oslanjaju na primenu normi unutrašnjeg prava, kojima se štite ljudske slobode i prava. Te norme moraju biti u skladu sa opšteprihvaćenim međunarodnim standardima.

Da bi nacionalni sudovi mogli da vrše neposrednu primenu normi međunarodnog krivičnog prava, neophodno je izvršiti harmonizaciju nacionalnog pravnog sistema sa međunarodnim, odnosno regionalnim. Sve zemlje savremene civilizacije dužne su da u svoja nacionalna zakonodavstva ugrade opšteprihvaćene norme i vrednosti međunarodnog prava i odredbe Rimskog statuta.

Za razvoj međunarodnog krivičnog prava izuzetno je značajno uspostavljanje prakse neposredne primene njegovih normi od nacionalnih sudova i stvaranje uslova u kojima će te norme predstavljati izvor nacionalnog krivičnog prava.

Smetnje

Savremena krivična zakonodavstva gotovo bez izuzetka prihvataju norme međunarodnih konvencija koje sadrže međunarodne inkriminacije *stricto sensu* (genocid, zločine protiv čovečnosti, ratni zločini). Tim odredbama se priznaje kognitivni karakter, a njihova primena se ostvaruje kroz preuzimanje inkriminacija u kaznenim zakonima. Raznolika su rešenja implementacije odredaba međunarodnih konvencija koje sadrže međunarodne inkriminacije u širem smislu (međunarodni terorizam, pranje novca, promet droga, trgovina ljudima itd.).

Smetnje za neposrednu primenu normi međunarodnog krivičnog prava od nacionalnih sudova sadržane su u tome što su mnoge zemlje u svojim ustavima predvidele da krivično delo može biti propisano samo zakonom. Otuda je podizanje načela zakonitosti kao temeljnog načela savremenog krivičnog prava na međunarodnom nivou nerazdvojivo povezano sa afirmacijom univerzalnog korpusa ljudskih sloboda i prava. Iz prisutnog rigidnog tumačenja pojma zakonitosti proizlazi da nema neposredne primene normi međunarodnog krivičnog prava, jer konvencije u nacionalnim razmerama nemaju zakonsko značenje. Međutim, radi izbegavanja primedaba ovakvog i sličnog karaktera, neophodno je da se u procesu harmonizacije pravnog sistema predvidi drugačije određenje načela zakonitosti. Tako bi se stvorili uslovi da nacionalni sudovi slobodnije i neposredno primenjuju opšteprihvaćene međunarodne norme, do čega će neminovno doći već u prvoj dekadi 21. veka.

Analiza saradnje sa ad hoc tribunalom za prethodnu Jugoslaviju pokazala je da svi zakoni koji je regulišu polaze od Statuta ovog tribunala. Gotovo u svim zakonima je sadržana odredba da će ovaj tribunal imati prednost u odnosu na nacionalne sudove, bez obzira na nacionalna zakonodavstva. Pored toga, primena načela *ne bis in idem* regulisana je tako da se licima kojima je sudio ad hoc tribunal neće suditi pred nacionalnim sudovima, dok ad hoc tribunal može suditi licima kojima su sudili nacionalni sudovi. Gotovo svi ovi zakoni predviđaju da u toku izvršenja kazne, koju je izrekao ad hoc tribunal, kada osuđeno lice u skladu sa zakonima države u kojoj izdržava kaznu stekne pravo na pomilovanje ili ublažavanje iste, o tome odlučuje tribunal.

U obrazloženju za osnivanje ad hoc Međunarodnog suda je navedena činjenica da države ne žele da sude svojim građanima pred nacionalnim sudovima zato što ne smatraju određene delatnosti svojih građana kriminalnim. Suđenja pred međunarodnim sudovima su nemoguća ako nema dobrovoljnog izručenja izvršilaca krivičnih dela. Ako su države nevoljne da sude svojim državljanima, onda pogotovo nisu obavezne da ih izručuju. Odredba o neobaveznosti izručenja svojih građana prisutna je u svim savremenim pravnim sistemima.

Iako tvorcima Međunarodnog ad hoc tribunala za prethodnu Jugoslaviju nastoje da prikažu da je saradnja sa ovim Sudom opšteprihvaćena u svetu, iz izveštaja koji je predsednik Tribunala podneo Savetu bezbednosti Ujedinjenih nacija vidi se da je situacija bitno drugačija. U izveštaju se između ostalog ističe da je samo dvadeset država u svoja zakonodavstva ugradilo odredbe iz navedene Rezolucije i Statuta o obaveznoj saradnji i pružanju pravne pomoći Tribunalu. Ostale države su saradnju sa Tribunalom ostvarivale na osnovu svojih nacionalnih zakonodavstava. Međutim, nijedna od dvadeset država nije u svom zakonodavstvu predvidela da bez pogovora izvršava naloge Tribunala. Osim toga, u nekim donetim zakonima za saradnju sa Međunarodnim ad hoc tribunalom za prethodnu Jugoslaviju sadržane su odredbe kojima se pravi razlika između vlastitih državljana i drugih državljana u pogledu njihove ekstradicije ovom sudu. Na primer, Nemačka je donela zakon o saradnji sa ad hoc Tribunalom, ali je prilikom njegovog usvajanja u Bundestagu istaknuto "da se ovim zakonom ne omogućava predaja nemačkih državljana Tribunalu, jer bi to značilo kršenje zabrane iz člana 16, stav 2. Osnovnog zakona. Predaja nemačkih državljana Tribunalu bi bila moguća tek kada bi se doneo zakon kojim se menja Osnovni zakon."

Gotovo sve zemlje koje su donele posebne zakone za saradnju sa Međunarodnim ad hoc tribunalom za prethodnu Jugoslaviju ugradile su određena ograničenja u te zakone, pri čemu se najčešće predviđa da konačnu odluku o ekstradiciji donosi domaći sud. To ukazuje da ad hoc "Tribunal lebdi na granici između suda i političkog tela, i teško je u ovome momentu predvideti koja će strana nadvladati. Tu se verovatno krije i razlog što je samo 5,8 procenata država od ukupnog broja članica UN (186) donelo propis o saradnji s Haškim tribunalom".

Uspostavljanjem novog svetskog poretka i formiranjem ad hoc Međunarodnog krivičnog suda za prethodnu Jugoslaviju, aktuelizuje se i pitanje ekstradicije i "obaveznosti" saradnje sa ovim sudom. Ekstradicija kao institut međunarodne krivičnopravne pomoći koncipirana je s ciljem da se omogući, odnosno olakša, gonjenje i kažnjavanje izvršilaca krivičnih dela. Većina teoretičara smatra da bi njena puna primena ograničavala suverenitet države izručioaca, pa se zato njeni domašaji ograničavaju (ne obuhvata fiskalna i politička dela i državljanstvo).

Insistiranje da se saradnja sa ad hoc tribunalom svede samo na ekstradiciju vlastitih državljana više je političko nego pravno pitanje. Ono je utemeljeno u prevlasti politike i ogoljene sile koja postaje prepoznatljiva u novom međunarodnom poretku, u kojem je sve manje mesta za opšteprihvaćena načela međunarodnog krivičnog prava. Tvrdnje da se u slučajevima kada se ekstradicija vrši ad hoc

Međunarodnom krivičnom tribunalu, izručenje vrši međunarodnoj organizaciji utemeljene su na labavim dokazima. U prilog tome govore nastojanja SAD da se jurisdikcija Stalnog međunarodnog suda ne odnosi na njene građane koji bi negde u svetu mogli počiniti krivično delo. Ako se radi o međunarodnoj organizaciji (koja je stalnog karaktera i prihvaćena po svim važećim opšteprihvaćenim pravilima međunarodnog prava) kojom se ne ograničava suverenitet države i koja će biti nezavisan sudski organ i primenjivati opšteprihvaćena pravila međunarodnog krivičnog prava, zašto se izbegava njegova nadležnost?

Naša analiza sadržine ovih zakona upućuje na zaključak da saradnja pomenutih država sa ad hoc tribunalom izlazi iz okvira dosadašnje ustaljene prakse pružanja međunarodne krivičnopravne pomoći. Ona je donekle nametnuta državama.

Značajna karika

Usvajanje Rimskog statuta Stalnog međunarodnog krivičnog suda predstavlja značajan korak u stvaranju humanog društva po meri čoveka. Progresivno čovečanstvo očekuje da će taj sud, koji je zasnovan na veoma visokim pravnim standardima i koji je komplementaran sa nacionalnim krivičnim nadležnostima, biti veoma značajna karika u potiskivanju dominacije politike nad pravom, raskidu sa praksom nejednake aršine i pristupa i u prevazilaženju politike nekažnjavanja najtežih zločina od značaja za međunarodnu zajednicu u celini. Opravdano je očekivati da će rad ovog suda doprineti učvršćivanju mira i bezbednosti, jačanju vladavine prava, većoj međunarodnoj zaštiti i poštovanju ljudskih sloboda i prava i bezrezervnoj primeni opšteprihvaćenog međunarodnog humanitarnog prava. Naime, ovaj sud treba da ima i jaku preventivnu funkciju, koja bi se ogledala u činjenici da nijedan izvršilac međunarodnog krivičnog dela neće ostati nekažnjen. Otuda će ovaj sud služiti i kao snažna mera odvraćanja za eventualne izvršioce ratnih zločina, genocida, zločina protiv čovečnosti i agresije.

Usvajanje Rimskog statuta i saradnja sa Stalnim međunarodnim krivičnim sudom predstavlja novo poglavlje u razvoju međunarodnog krivičnog prava, ali i saradnje sa međunarodnim krivičnim sudovima, pa u sklopu toga sasvim drugačiju ulogu, značaj i karakter ima i međunarodna poternica kao značajan vid međunarodne saradnje.

U procesima saradnje sa međunarodnim krivičnim sudovima nezamenljivo mesto ima izdavanje okrivljenih i osuđenih lica – ekstradicija. U teoriji krivičnog prava, pitanje ekstradicije najčešće se određuje kao najvažniji akt međunarodne krivičnopravne pomoći, iako ona ne obuhvata izvršenje procesnih radnji po molbi stranog suda. Naime, ona se određuje kao "predaja učinioca krivičnog dela od strane jedne države drugoj državi da mu se u toj državi sudi ili da u njoj izdrži kaznu, ako mu je već suđeno". Ekstradicija, prema tome, najčešće podrazumeva da sud sprovede čitav krivični postupak pre nego što donese odluku o ekstradiciji traženog lica. U tom smislu ona ima svoj materijalnopravni i procesnopravni aspekt, pa su u vezi s njenim regulisanjem prisutna tri sistema: administrativni, sudski i mešoviti.

Ekstradicija se najčešće određuje kao akt ukazivanja međunarodne krivičnopravne pomoći, koja treba da obezbedi da se izvršilac krivičnog dela izruči državi u kojoj je delo počinio i tako ga učini dostupnim pravosudnim organima te zemlje. Ovaj vid saradnje među državama najbolja je garancija da nijedan počinilac krivičnog dela neće izbeći suočavanje sa pravdom bežanjem u drugu zemlju.

Savremeni pojam ekstradicije često obuhvata različite sukobljene zahteve. To su: zahtev za suzbijanje kriminaliteta; zahtev za očuvanje ljudskih prava u postupku ekstradicije i zahtev za poštovanjem pravno utvrđenog procesa u međunarodnim odnosima. Ekstradicija se sve više shvata kao sredstvo međunarodne saradnje radi očuvanja zajedničkih društvenih interesa, koje ima nezamenljivu ulogu u borbi protiv kriminaliteta i čini kamen temeljac uspostavljanja miroljubivih odnosa među državama. Ona danas obuhvata opšteprihvaćene uslove i pravila koji imaju dominantni uticaj u nacionalnom i međunarodnom regulisanju ovih pitanja. Neki njeni principi su prihvaćeni kao striktna pravila, drugi se tretiraju kao opšti uslovi, dok su treći svojstveni samo nekim nacionalnim zakonodavstvima.

Ekstradicija omogućava da kroz ukazivanje međunarodne krivičnopravne pomoći, polazeći od zakonski utvrđene procedure, jedna država izruči drugoj državi učinioca krivičnog dela van jurisdikcije države koja traži izručenje, a u domenu jurisdikcije države koja prima izručenje i koja ima legitimnost da mu sudi i na bazi toga zahteva njegovo izručenje.

Po nekim teoretičarima, ekstradicija ima zadatak da ispuni tri svrhe. Prva je da omogući da izvršilac krivičnog dela koji je bežanjem u drugu zemlju želeo da izbegne krivičnu odgovornost, bude krivično suđen. Druga svrha je uspostavljanje dobrih bilateralnih odnosa između država koje učestvuju u ekstradiciji i treća - da ekstradicija štiti stanovništvo od opasnih pojedinaca. Noviji međunarodni ugovori nastoje da ekstradicija obuhvati sva krivična dela i lica osim onih koja se isključuju po opšteprihvaćenom međunarodnom pravu.

Prema našim teorijsko-empirijskim nalazima (analizirano je osam zakona o ekstradiciji), ekstradicija se sve više potvrđuje kao oblik međunarodne solidarnosti i saradnje u sprečavanju kriminaliteta u međunarodnoj zajednici. Efikasnost te borbe umnogome zavisi od spremnosti međunarodne zajednice i svake države pojedinačno da reguliše pitanja ekstradicije.

Nema razvoja međunarodnog krivičnog prava ukoliko sve zemlje sveta ne uzmu aktivno učešće u njegovom razvoju i afirmaciji. Da bi se to ostvarilo, neophodno je brže prevazilaziti rigidan stav o opravdanosti dozvoljavanja mogućnosti izvršenja presude inostranog i međunarodnog krivičnog suda od nacionalnih sudova. Ovo zbog toga što, pod uticajem razvoja korpusa ljudskih prava i sloboda, sve više u teoriji krivičnog prava preovladava stanovište da krivične sankcije, koje se preduzimaju protiv izvršioca krivičnog dela, moraju da budu i humane. Praksa kazuje da su one bitno nehumane. To je suočilo međunarodnu zajednicu sa neophodnošću iznalaženja novih oblika saradnje, kako bi se izbegla nepotrebna nehumanost prilikom izricanja krivičnih sankcija učiniocu krivičnog dela sa elementom inostranosti. U želji da međunarodnu krivičnopravnu pomoć učini što efikasnijom i da omogući bržu i lakšu resocijalizaciju osuđenih lica koja su lišena slobode zbog izvršenog krivičnog dela u inostranstvu, putem ove institucije razvija se praksa koja omogućuje osuđenom u inostranstvu da kaznu izdržava u sredini iz koje potiče.

Iz rezultata naše teorijsko-empirijske analize proizlazi:

- Da su procesi i odnosi saradnje sa međunarodnim krivičnim sudovima istorijska kategorija. To znači da je saradnja nastala i razvijala se uporedo sa nastankom nacionalnih država.

- Da je teško zamisliti nove iskorake u ostvarivanju humanijeg i naprednijeg društva, kako na regionalnom tako i na globalnom planu, bez uvažavanja te međuzavisnosti. Samo one nacionalne države koje su postigle visok stepen unutrašnje demokratizacije sposobne su da uspostavlja i razvijaju nove oblike ravnopravne međusobne saradnje. Otuda potreba da se ta saradnja sve više temelji na opšteprihvaćenim načelima i standardima, a ne na politici i merama prisile.

- Samo zemlje sa razvijenim demokratskim političkim sistemom, u kome se ostvaruju osnovna ljudska prava i slobode, spremne su da prihvate ta načela. A da bi pripadnici nacionalnih država mogli da koriste te opšteprihvaćene norme i načela, oni im moraju biti pravno dostupni – moraju postati sastavni deo nacionalnog zakonodavstva.

- Organizovani kriminal, tortura, terorizam, korupcija, borba protiv cirkulacije lažnog novca, kompjuterski i ekološki kriminal i dr, samo su neka krivična dela koja pogađaju celokupnu svetsku zajednicu. Ta krivična dela zahtevaju jedinstvenu globalnu akciju međunarodne zajednice i iznalaženje novih oblika pravne saradnje. Da bi se obezbedio takav svet, danas je potrebno više nego ikada ranije razvijati neposrednu saradnju među državama s ciljem jačanja međunarodnog prava i vladavine zakona. Međunarodnu zajednicu treba, kroz neposredne oblike pravne saradnje, obogaćivati novim sporazumima i konvencijama, razvijajući osećaj zajedničkih mogućnosti i dajući međunarodnoj zajednici, kroz primenu supranacionalnih normi, humaniji karakter.

- Neometano korišćenje korpusa ljudskih prava i sloboda zahteva uspostavljanje novih oblika saradnje unutar međunarodne zajednice, što stavlja u sasvim novi kontekst poimanje nacionalnog suvereniteta. Zaštita univerzalnog korpusa ljudskih sloboda i prava zahteva i uspostavljanje supranacionalnih kogentnih normi (stricto sensu). One ne samo da štite ljudska prava i slobode već kroz zalaganja da kazna nije bezočna represija doprinose harmonizaciji pravnog sistema u međunarodnoj zajednici.

- Nema ostvarivanja univerzalnih ljudskih sloboda i prava ako se njihova zaštita ne vrši nezavisno od volje države u kojoj se te slobode i prava povređuju. Tu zaštitu moguće je obezbediti samo neposrednom primenom supranacionalnih međunarodnih normi.

- Primena određenih međunarodnih krivičnih dela u nacionalnim zakonodavstvima kao supranacionalnih normi zahteva promenu dosadašnjeg poimanja načela zakonitosti, po kome se neko krivično delo kao takvo može odrediti samo zakonom, a ne i međunarodnom konvencijom, iako su norme nekih međunarodnih konvencija, koje sadrže određene inkriminacije stricto sensu – neka savremena krivična zakonodavstva preuzele u svoje kaznene sisteme.

- Realno je očekivati da će 21. vek biti obeležen ekspanzivnim razvojem međunarodnog krivičnog prava kao univerzalnog nadnacionalnog prava. Ukoliko ne žele da ostanu na repu zbivanja i da zaostaju za razvojnim međunarodnim tokovima, nužno je da nacionalna krivična zakonodavstva izvrše harmonizaciju svog sistema sa međunarodnim. Započete promene, razvoj i modernizacija međunarodne zajednice, ukazuju da će opšteprihvaćene kogentne norme međunarodnog krivičnog prava sve više imati prioritet nad nacionalnim zakonodavstvom.

- Proces uspostavljanja supranacionalnih kogentnih normi nije završen. Predstoji značajna aktivnost na

definisaju opšteprihvaćenih međunarodnih inkriminacija, kao što su: agresija, međunarodni terorizam, trgovina ljudima, drogom i oružjem, kompjuterski i ekološki kriminal i slično.

- Formiranjem Stalnog međunarodnog krivičnog suda, kao samostalnog i nezavisnog organa, učinjen je odlučniji korak u tom pravcu. Tim činom stvoreni su uslovi za neposrednu primenu međunarodnih normi, kao supranacionalnih normi. Otpočela je nova, humanija etapa u razvoju međunarodnog krivičnog prava. Pored toga, nije zanemarljiva ni njegoova preventivna funkcija, čiji je cilj da spreči izvršenje novih međunarodnih krivičnih dela.

- Pravo i pravičnost u međunarodnoj zajednici moraju biti u funkciji obezbeđivanja doslednog poštovanja ljudskih prava i sloboda, dostojanstvenog života svih ljudi bez obzira u kojim društvenim uslovima žive, demokratskog i humanog razvoja između malih i velikih, poštovanja i tolerancije slabih od jakih i sl. Ostvarivanju tih ciljeva značajan doprinos treba da daju uspostavljanje novih oblika saradnje i Stalni međunarodni krivični sud.

- Statut Stalnog međunarodnog krivičnog suda je dobrovoljno prihvaćen na međunarodnoj konferenciji.

Države potpisnice tog ugovora svojevoljno su prihvatile sve obaveze koje proističu iz njega, organi koji se formiraju su zajednički i na njih su države dobrovoljno prenele deo svojih nadležnosti i prema njima imaju odgovarajuće obaveze i prava. Verujemo da će Stalni međunarodni krivični sud doprineti da međunarodne inkriminacije stricto sensu doista budu supranacionalne norme. Tim pre, jer su u Statut ovoga suda na adekvatan i primeren način ugrađena opšta načela krivičnog prava, kao što su nullum crimen sine lege, nulla poena sine lege i nullum crimen sine culpa. Pored toga, ispoštovana su i osnovna načela zakonitosti na kojima počiva krivično pravo, a to su načela: lex scripta; lex previa, lex certa i lex stricta. Temeljeći se na ovim principima, Stalni međunarodni krivični sud je ispunio sve neophodne pretpostavke za njegovu neposrednu primenu od strane nacionalnih sudova.

- Neophodno je više razvijati neposredne oblike pravne saradnje. Verujemo da će 21. vek biti obeležen praksom uspostavljanja novih oblika neposredne pravne saradnje u okviru međunarodne zajednice.

- Potrebno je što pre razrešiti dilemu šta znače norme međunarodnog krivičnog prava u odnosu na nacionalno krivično pravo i kojim pravnim aktom (zakonom) obavezati nacionalna zakonodavstva na primenu međunarodnih krivičnopravnih normi, kao i kako u nacionalnim krivičnim zakonima otkloniti prepreke koje sprečavaju primenu međunarodnih krivičnopravnih normi kao supranacionalnih normi.

- Nužno je izvršiti usaglašavanje nacionalnih krivičnih zakonodavstava sa odredbama međunarodnih normi i izvršiti unifikaciju krivičnih dela koja nemaju međunarodni karakter, a s ciljem podizanja saradnje na mnogo viši nivo i ujednačavanja krivičnih sankcija.

- Nacionalne zakone o krivičnom postupku neophodno je obogatiti procesnim normama o saradnji, ili, pak, u sklopu ovog zakona praviti poseban zakon o saradnji, uz istovremeno preispitivanje odredbi o njegovom prostornom važenju, uz afirmaciju univerzalnog principa.

- Na nivou međunarodne zajednice neophodno je što pre zauzeti stav da li odredbe koje su sadržane u međunarodnim ugovorima treba da budu sadržane i u nacionalnim zakonima, da bi se one primenjivale, ali i dati odgovor da li nacionalni sudovi vrše neposrednu primenu međunarodnih ugovora ili se ti ugovori moraju na odgovarajući način implementirati u nacionalno zakonodavstvo.

- Proučavajući saradnju sa međunarodnim krivičnim sudovima, došli smo do zaključka da zakonodavstva većine zemalja u tranziciji, a samim tim i zakonodavstvo Državne zajednice Srbija i Crna Gora, nisu na nivou napred iznetih zahteva. U cilju brže njihove implementacije u savremene međunarodne tokove, trebalo bi ubrzati rad na njihovoj reformi.

Iz napred izloženog proizlazi da nema toga sistema, bez obzira na njegovu efikasnost, racionalnost, humanost, demokračnost, koji će sam za sebe rešiti dramatične probleme čovečanstva, ako se ne oslobađaju svi stvaralački ljudski potencijali – sve stvaralačke ljudske energije. Prema tome, suštinski problem ljudske egzistencije je kako pronaći odnos koji uvažava objektivne okolnosti, ali i nalazi puteve kojima proširuje prostore za slobodne ljudske akcije.

Verujemo da taj odnos obuhvata nove oblike saradnje među državama i saradnju država sa međunarodnim organizacijama, što neminovno nameće potrebu stalne dogradnje i obogaćivanja tih procesa saradnje.

Našim istraživanjima smo otvorili i sledeća bitna i aktuelna pitanja koja proizlaze iz dosadašnjih, konkretnih oblika pravne saradnje sa međunarodnim krivičnim sudovima:

a) koji oblici pravne saradnje sa međunarodnim krivičnim sudovima determinišu ostvarivanje otvorenog

društva;

b) da li, ako da, kada i kako se preko i pomoću pravne saradnje sa međunarodnim krivičnim sudovima izbegava paradoks "slobodnog društva" u kojem su individue porobljene, pošto se usvaja i operacionalizuje načelo da je sloboda pojedinca uslov slobodnog društva, odnosno, da je društvo slobodno samo ukoliko su slobodni njegovi pojedini članovi;

c) da li konkretne istorijske promene društvene strukture, kako na nacionalnom tako i na regionalnom i globalnom nivou, omogućuju punu implementaciju Rimskog statuta;

d) koji faktori, koji procesi i odnosi konstituisanja pravnog i političkog sistema, a posebno nacionalno zakonodavstvo, vode raskoraku između normativnog i stvarnog u saradnji sa međunarodnim krivičnim sudovima;

e) kada, gde i kako arbitrira državna uprava u saradnji sa međunarodnim krivičnim sudovima.

U procesu zatvaranja pitanja iz oblasti saradnje sa međunarodnim krivičnim sudovima neprestano se otvaraju nova. U tome se ogleda sva životnost saradnje sa međunarodnim krivičnim sudstvom. Život i saradnja među zainteresovanim subjektima ukazaće na bogatstvo i razuđenost tih oblika.

1 Ujedinjene nacije 1945-1995. između priznanja i pokude, Međunarodna politika i drugi, Beograd, 1995, str.14

2 Dokument UN, A/ 53/375, S 1997/729., str. 37.

3 Sabina Lojthojzer Sharenberg, minister pravde, Deutscher Bundestag, 3. Wahlperiode/ 24. Sitzung, 9. marz 1995.

4 Budimir Košutić: Obaveza država da sarađuju sa Međunarodnim krivičnim tribunalom za prethodnu Jugoslaviju, u knjizi Suđenje za ratne zločine, Fond za humanitarno pravo, Beograd 2000., str 146.

5 O tome šire Bouffard D.K.: Extradition-Politikl Offenes Exception: United States Court Creates a New Definition for use Against International Terrorista.Eain. v. Wilkes. Suff. Transnat 1. L.J., 6. 1981/82 i - Wentzel M.: Extradition Involving the Possibility of the Death Penalty 62 Rev. Int le de Droit Penal 335, 1991.

6 International Extradition : A Summary of the Contemporary American Practice and Proposed Formula by M. Ch. Bassiouni: Wayne Law Review, Vol 15, 1996, p. 734

7 Vlado Kambovski: Megunarodno kazneno pravo, Prosvetno delo, Skoplje, 1998. str.119.

8 Bassiouni M. Cherif: Extradicion Reform Legislation in the United States: 1981-1983.Akron L. Rev., 1984. p. 63. i 732.

9 Miriam E Sapiro: Extradition in on Era of Terorism, New York University Law Review, Vol 61.L 654, octobar 1986. p 658.

10 O tome šire: Wentzel M. : Extradition Involving the Possibility of the Death Penalty 62. Rev. Int le de Droit Penal (1991) i Wise M. Edvard: Extradition:General Rules of Criminal Law. In: The International Criminal Court: Observations and Issues before the 1997-98 Preparatory Committee, 13 Nouvelles Etudes Penales, AIDP, 1997.